

УДК 34.051:343.148

Д.В. Смерницький, кандидат юридичних наук,
заступник начальника Державного науково-дослідного
інституту МВС України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*

Розглянуто питання адміністративно-правового регулювання інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, у тому числі державної реєстрації та обліку науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

Ключові слова: інформація, наукова діяльність, науково-технічна діяльність, науково-дослідна робота, дослідно-конструкторська робота, інтелектуальна власність.

Рассмотрены вопросы административно-правового регулирования информационного обеспечения научной и научно-технической деятельности, в том числе государственной регистрации и учета научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ.

In the article considered the question of the administrative and regulatory information support of scientific and technological activities, including state registration and record of research and development work.

Як продовження визначення класифікації інформації та науково-технічної інформації, наведеної у першій частині статті, далі наведено класифікацію інформації, що впливає на систему управління якістю у науково-технічній сфері, а саме:

– інформація загального характеру, яка впливає на створення, впровадження та функціонування системи управління якістю у центральному органі виконавчої влади у сфері науково-технічної (наукової) діяльності:

щодо наявності нормативно-правових документів за цим напрямом;

доручення керівних державних органів;

щодо ефективності роботи таких систем в інших центральних органах виконавчої влади, у тому числі за кордоном;

про визначення загальної мети (входів) — задоволення потреб споживачів;

щодо прогнозування отримання результату від запровадження зазначеної системи (виходів) — результативність задоволення потреб споживачів;

стосовно наявності потрібних ресурсів (економічних, кадрових, матеріальних тощо) та ін.;

– науково-технічна (наукова) інформація, яка впливає на створення, впровадження та функціонування системи управління якістю у центральному органі виконавчої влади у сфері науково-технічної діяльності, щодо:

* Продовження. Початок статті «Інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності» див.: Криміналістичний вісник. — 2015. — Вип. 1 (23). — С. 24—38.

- наявності відповідної нормативно-правової бази у сфері проведення науково-технічних розробок і досліджень;
- наявності результатів фундаментальних і прикладних досліджень за відповідним напрямом (входів);
- наявності відповідних профільних наукових установ;
- наявності об'єктів інтелектуальної (промислової) власності за певним напрямом;
- прогнозування отримання потрібних результатів (виходів) — науково-технічної продукції та її впровадження у господарський обіг тощо;
- інформація загального характеру, яка впливає на створення, впровадження та функціонування системи управління якістю науково-технічної установи:
 - щодо наявності нормативно-правових документів за цим напрямом;
 - доручення (договори) центральних органів виконавчої влади;
 - щодо ефективності роботи систем в інших науково-технічних установах, у тому числі за кордоном;
- про визначення загальної мети (входів) — задоволення потреб споживачів (замовників);
- щодо прогнозування отримання результату від запровадження зазначеної системи (виходів) — результативність задоволення потреб споживачів (замовників);
- щодо наявності потрібних ресурсів (економічних, кадрових, матеріальних тощо);
- науково-технічна (наукова) інформація, яка впливає на створення, впровадження та функціонування системи управління якістю науково-технічної установи, щодо:
 - наявності відповідної нормативно-правової бази у сфері проведення науково-технічних розробок і досліджень;
 - наявності результатів фундаментальних і прикладних досліджень за відповідним напрямом (входів);
 - наявності об'єктів інтелектуальної (промислової) власності за певним напрямом;
 - наявності відповідних науково-технічних підрозділів чи фахівців;
- прогнозування отримання потрібних результатів (виходів) — науково-технічної продукції та її впровадження у господарський обіг тощо.
- Класифікаційну структуру інформації у сфері науково-технічних досліджень можна визначити так:
 - інформація загального характеру, яка впливає на проведення науково-технічних розробок і досліджень, щодо:
 - ефективності роботи системи управління якістю, створеної у центральному органі виконавчої влади (споживач чи замовник) та науково-технічній установі;
 - визначення загальної мети (входів) — задоволення потреб споживачів (замовників);
 - прогнозування отримання результату (виходів) — створення науково-технічної продукції та задоволення потреб споживачів (замовників);
 - наявності потрібних ресурсів (економічних, кадрових, матеріальних тощо);
 - науково-технічна (наукова) інформація, яка впливає на проведення науково-технічних розробок і досліджень, щодо:

наявності результатів фундаментальних і прикладних досліджень за відповідним напрямом (входів);

наявності результатів дисертаційних досліджень за певним напрямом;

наявності об'єктів інтелектуальної (промислової) власності за певним напрямом;

наявності статей, монографій, підручників, посібників тощо за певним напрямом;

результатів конференцій, семінарів, круглих столів з обговорення певного науково-технічного (наукового) напрямку тощо;

– інформація загального характеру, яка впливає на проведення дисертаційних досліджень у науково-технічній сфері та підготовку відповідних наукових публікацій (наукових статей, монографій, підручників, посібників тощо), щодо:

наявності відповідної нормативно-правової бази у сфері проведення дисертаційних досліджень і відповідної інфраструктури (наукових закладів, до яких прикріплений здобувач, ад'юнктур, докторантур, вчених і спеціалізованих вчених рад тощо);

визначення загальної мети (входів) — визначення напрямку плану дослідження;

прогнозування отримання результату (виходів) — підготовка науково-технічних матеріалів дисертації, статей, монографій, підручників, посібників тощо;

наявності потрібних ресурсів (потрібного обладнання та матеріалів для проведення досліджень тощо);

– науково-технічна інформація, яка впливає на проведення дисертаційних досліджень у науково-технічній сфері та підготовку відповідних наукових публікацій (наукових статей, монографій, підручників, посібників тощо), щодо:

наявності результатів фундаментальних і прикладних досліджень за відповідним напрямом;

наявності результатів дисертаційних досліджень за певним напрямом;

проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у науково-дослідній установі, де працює здобувач, чи в інших науково-дослідних установах або щодо результатів проведення цих робіт за певним напрямом;

наявності об'єктів інтелектуальної (промислової) власності за певним напрямом;

наявності статей, монографій, підручників, посібників тощо за певним напрямом;

результатів конференцій, семінарів, круглих столів з обговорення певного науково-технічного (наукового) напрямку тощо.

Таким чином, класифікація інформації у сфері науково-технічної діяльності має такий вигляд:

– наукова інформація у сфері наукової діяльності;

– науково-технічна інформація у сфері науково-технічної діяльності;

– наукова інформація у сфері науково-педагогічної діяльності;

– науково-технічна інформація у сфері науково-педагогічної діяльності;

– наукова інформація у сфері науково-організаційної діяльності;

– науково-технічна інформація у сфері науково-організаційної діяльності.

Класифікація інформації, яка впливає на систему управління якістю у науково-технічній сфері, має такий вигляд:

– інформація загального характеру, яка впливає на створення, впровадження та функціонування системи управління якістю у центральному органі виконавчої влади у сфері науково-технічної (наукової) діяльності;

– науково-технічна (наукова) інформація, яка впливає на створення, впровадження та функціонування системи управління якістю у центральному органі виконавчої влади у сфері науково-технічної діяльності;

– інформація загального характеру, яка впливає на створення, впровадження та функціонування системи управління якістю в науково-технічній установі;

– науково-технічна (наукова) інформація, яка впливає на створення, впровадження та функціонування системи управління якістю в науково-технічній установі.

Класифікація інформації у сфері проведення науково-технічних досліджень має такий вигляд:

– інформація загального характеру, яка впливає на проведення науково-технічних розробок і досліджень;

– науково-технічна (наукова) інформація, яка впливає на проведення науково-технічних розробок і досліджень;

– інформація загального характеру, яка впливає на проведення дисертаційних досліджень у науково-технічній сфері та підготовку відповідних наукових публікацій (наукових статей, монографій, підручників, посібників тощо);

– науково-технічна інформація, яка впливає на проведення дисертаційних досліджень у науково-технічній сфері та підготовку відповідних наукових публікацій (наукових статей, монографій, підручників, посібників тощо).

Звісно, зазначений поділ має умовний характер з огляду на широкий спектр інформації у цій сфері і є лише спробою узагальнити та класифікувати види інформації у сфері науково-технічної діяльності. Крім того, система управління якістю, що потребує постійного всебічного інформаційного забезпечення, також не може обмежуватися жодною класифікаційною структурою інформації, яка впливає як на роботу самої системи, так і на об'єкт (суспільні відносини у науково-технічній діяльності, у тому числі суспільні відносини щодо правового регулювання цієї діяльності як елемент зазначених відносин), що регулює ця система.

Адміністративними правовідносинами в інформаційній сфері є врегульовані нормами адміністративного права специфічні суспільні відносини, що виникають між відповідними суб'єктами адміністративного права у зв'язку з одержанням, використанням, поширенням і зберіганням інформації та мають наслідком виникнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. До особливостей адміністративних правовідносин в інформаційній сфері належать такі:

– вони виникають, змінюються, припиняються лише за наявності відповідної адміністративної норми;

– одним із суб'єктів таких правовідносин є носій юридично-владних повноважень;

– наявність взаємних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що забезпечуються державою;

– чіткий, персоніфікований характер таких відносин;

– наявність волі хоча б одного суб'єкта адміністративного права;

– обмежена сфера існування відносин (сфера публічно-правових відносин);

– їх виникнення, зміна та припинення пов'язані з одержанням, використанням, поширенням і зберіганням інформації;

– інформаційна складова адміністративних правовідносин може відігравати як вирішальну, так і допоміжну роль;

– пріоритет інформаційних прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина у сфері діяльності публічної адміністрації тощо [1, с. 20].

Основними суб'єктами адміністративно-правових відносин в інформаційній сфері є громадяни України, органи державної влади загальної та спеціальної компетенції, органи місцевого самоврядування, а також громадські організації та політичні партії. Специфічним суб'єктом інформаційної політики є інформаційні агентства, що створюються з метою надання інформаційних послуг [2, с. 16].

З огляду на сферу діяльності, про яку йдеться, до зазначеного переліку доцільно додати також науково-технічні (наукові) установи, вищі навчальні заклади, наукових та науково-педагогічних працівників, вчених, ад'юнктів, докторантів.

Отже, основними суб'єктами адміністративно-правових відносин в інформаційній сфері, що стосується науково-технічної діяльності, є:

- органи державної влади загальної та спеціальної компетенції;
- органи місцевого самоврядування;
- науково-технічні (наукові) установи;
- вищі навчальні заклади;
- наукові та науково-педагогічні працівники;
- вчені;
- ад'юнкти, докторанти, здобувачі;
- інформаційні агентства, що створюються з метою надання інформаційних послуг у сфері науково-технічних розробок і досліджень.

До центральних органів виконавчої влади, невід'ємною складовою діяльності яких є їх інформаційне забезпечення, О.В. Логінов відносить міністерства, державні комітети (державні служби), центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом (центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів) [3, с. 10]. При цьому спеціальні повноваження у сфері інформаційного забезпечення системи органів виконавчої влади мають:

- міністерства:
 - Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України;
 - Міністерство закордонних справ України;
 - Міністерство внутрішніх справ України;
 - Міністерство оборони України;
 - Міністерство юстиції України;
 - Міністерство транспорту та зв'язку України;
- центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом:
 - Служба безпеки України;
 - Головне управління державної служби України;
 - Державний комітет статистики України;
 - Державна служба з надзвичайних ситуацій України;
 - Національна комісія з питань регулювання зв'язку України [3, с. 17].

Слід зазначити, що в інформаційному забезпеченні науково-технічних досліджень і розробок беруть участь не лише суб'єкти адміністративно-правового забезпечення, а й суб'єкти інформаційного права.

Інформаційне право як галузь суспільних відносин може розглядатися у двох аспектах: об'єктивному і суб'єктивному. В об'єктивному аспекті інформаційне право — це врегульований нормативними актами комплекс суспільних відносин, об'єктом яких є інформація. У суб'єктивному аспекті інформаційне право — це комплекс прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин щодо інформації. В юридичній науці інформаційне право — це відносно автономна інституція правової науки щодо дослідження проблем суспільних відносин, об'єктом яких є інформація [4, с. 29].

До суб'єктів (суб'єктів інформаційного права), які можуть бути учасниками (сторонами) суспільних відносин, що регулюються нормами інформаційного права, В.А. Копилов відносить органи державної влади чи місцевого самоврядування, юридичну чи фізичну особу [5], що є цілком слушним, адже не суперечить наведеної вище класифікації суб'єктів інформаційного права і у сфері науково-технічної діяльності.

До державних органів виконавчої влади як суб'єктів інформаційного права в сфері науково-технічних досліджень і розробок належать органи загальної і спеціальної компетенції, що здійснюють правове забезпечення науково-технічної діяльності.

У складі державних органів виконавчої влади як суб'єктів інформаційного права у сфері науково-технічної діяльності функціонують також органи, які беруть безпосередню участь у проведенні наукових досліджень як замовники чи споживачі, а отже, мають певні права на науково-технічну продукцію та об'єкти інтелектуальної власності і володіють відповідною інформацією загального характеру та науково-технічною інформацією.

Органи місцевого самоврядування (друга група) так само можуть бути і суб'єктами інформаційного права загальної компетенції, і замовниками чи споживачами науково-технічної продукції з відповідними правами щодо науково-технічної інформації щодо неї.

Повноправними суб'єктами інформаційного права у сфері науково-технічної діяльності є й науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади, наукові та науково-педагогічні працівники, вчені, ад'юнкти, докторанти.

Важливим питанням стосовно суб'єктів інформаційного права у сфері науково-технічної діяльності є їх інформаційна правосуб'єктність, до якої належать інформаційна правоздатність та інформаційна дієздатність. Так, виникнення інформаційних прав і обов'язків у особи зумовлено наявністю у неї інформаційної правоздатності (невід'ємної ознаки), тобто юридичною здатністю бути носієм відповідних прав і обов'язків, передбачених законом. Особа не може бути ані обмежена, ані позбавлена правоздатності [6, с. 111—112].

Самостійно вступати в інформаційні правовідносини особа може лише за умови її дієздатності. Інформаційна дієздатність — це визначена інформаційним законодавством юридична можливість суб'єкта інформаційних правовідносин здійснювати свої інформаційні права та обов'язки, реалізуючи які він здатний бути їх активним учасником. Тобто суб'єкт інформаційних правовідносин самостійно визначає, які права йому реалізовувати і в які інформаційні правовідносини вступати [6, с. 111—112].

Отже, суб'єкти адміністративно-правових відносин, що є одночасно суб'єктами інформаційного права у сфері інформаційного забезпечення науково-технічної

діяльності (тобто суб'єктами науково-технічної діяльності), мають як інформаційну правоздатність, так і інформаційну дієздатність, а інформація, яка впливає на їх діяльність, має як загальний, так і науково-технічний характер.

Важливою передумовою інтеграції України у Європейське співтовариство є удосконалення форм і методів державного управління у розвитку інформаційної сфери [7, с. 9].

Формування інформаційного простору України, як зазначає О.В. Логінов, передбачає вирішення таких завдань:

- створення системи єдиного інформаційного простору України як суверенної держави;

- взаємодія цієї системи зі світовими відкритими мережами, тобто інтеграція України в міждержавний інформаційний простір.

Отже, державна інформаційна політика має бути соціально-технологічною [3, с. 10].

Розвиток інформаційного простору, на думку Т.В. Гаман, неможливий без створення інформаційно-аналітичної служби на рівні місцевої державної адміністрації. Передумовами створення такої служби є інформатизація регіону, належне кадрове, матеріально-технічне забезпечення та реорганізація відділів і управлінь, що здійснюють інформаційну діяльність [8, с. 9]. Погоджуючись з такою думкою щодо розвитку інформаційного простору, слід зазначити, що він безпосередньо має стосуватися і науково-технічної діяльності, адже створення інформаційних ресурсів прискорює обмін інформацією та проведення науково-технічних досліджень і розробок. При цьому розвиток інформаційних ресурсів у науково-технічній сфері потрібно проводити на базі відповідних інформаційних центрів, які володіють науково-технічною інформацією. Як такі центри найдоцільніше використовувати бібліотеки.

Згідно із Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (далі — Закон) [9] громадянам гарантовано право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках.

Бібліотека, як зазначено в Законі, — це інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації, та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки. Бібліотечну справу визначено як галузь інформаційної, культурної та освітньої діяльності суспільства, спрямовану на створення і розвиток мережі бібліотек, формування, опрацювання, упорядкування та зберігання бібліотечних фондів, організацію бібліотечного, інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки, підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у галузі бібліотечної справи, наукове та методичне забезпечення розвитку бібліотечної діяльності [9].

З огляду на такі визначення розвитку інформаційних ресурсів у сфері науково-технічної діяльності доцільно здійснювати саме на базі бібліотек, де сконцентровано бібліотечні ресурси (елемент інформаційних ресурсів) у відповідних сферах суспільного життя, які згідно із Законом [9] визначені як упорядковані бібліотечні фонди документів на різних носіях інформації, бази даних, мережні інформаційні

ресурси, довідково-пошуковий апарат, матеріально-технічні засоби опрацювання, зберігання та передачі інформації. На користь цієї думки свідчить і розгалужена система бібліотек, яку поділено відповідно до ст. 6 Закону [9] на всеукраїнські загальнодержавного значення (національні, державні), обласні, міські, районні, селищні, сільські. Водночас за призначенням бібліотеки поділяють на публічні (загальнодоступні) та спеціальні (академії наук, науково-дослідних установ, навчальних закладів, підприємств, установ, організацій), що можуть об'єднуватися у централізовані бібліотечні системи.

Проте інформаційні ресурси не обмежуються лише бібліотечними ресурсами — слід враховувати й відповідні інформаційні ресурси у науково-технічній сфері державних органів влади, науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів, інших організацій, а також глобальної мережі Інтернет. Тобто є потреба у створенні у науково-технічній сфері єдиної інформаційної системи на базі бібліотек всіх видів та інших інформаційних ресурсів з доступом до них через мережу Інтернет. Зазначену тезу підкріплено ст. 11 Закону [9], згідно з якою бібліотеки України є складовою частиною інформаційної системи держави, і з метою забезпечення раціонального використання бібліотечних ресурсів як складової частини інформаційних ресурсів держави вони взаємодіють з підприємствами, установами та організаціями, які мають бази даних і діяльність яких пов'язана зі створенням, збиранням, обробкою, накопиченням і збереженням інформації.

Побудову зазначеної системи в Україні мав би очолити Український інститут науково-технічної і економічної інформації (далі — УкрІНТЕІ), що підпорядковується Державному агентству з питань науки, інновацій та інформатизації України. Основною метою діяльності УкрІНТЕІ є створення системи формування національних інформаційних ресурсів з науково-технічної та інноваційної діяльності і засобів доступу до них та побудова системи інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів усіх рівнів — від державного до студентського. Нині УкрІНТЕІ є головною організацією державної системи науково-технічної інформації і проводить:

- підготовку та узгодження проектів положень, інструкцій, рекомендацій, статутів, контрактів, планів, програм фінансування та інших організаційно-методичних, науково-методичних і розпорядчих документів, що стосуються загальносистемних питань;

- аналіз науково-інформаційної та фінансово-господарської діяльності системи науково-технічної інформації;

- підготовку пропозицій щодо розвитку та бюджетного фінансування системи науково-технічної інформації;

- організацію роботи ради директорів системи науково-технічної інформації;

- представлення державної системи науково-технічної інформації в органах державної влади і управління.

Крім того, УкрІНТЕІ згідно з нормативно-правовими документами є:

- головною науковою установою щодо науково-методичного, експертного та інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації положень Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [10] (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.10.2006 р. № 699 [11]);

- головною науковою організацією щодо узагальнення, опрацювання та підготовки проекту аналітичної довідки про стан розвитку науки і техніки та результати

наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та у сфері трансферу технологій за рахунок коштів державного бюджету (постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1084 [12]);

– центром державної реєстрації науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій, що виконуються в Україні (постанови Кабінету Міністрів України від 31.03.92 р. № 162 [13] та від 10.03.94 р. № 155 [14]).

У нинішніх умовах активного розвитку інтеграційних процесів доволі важливим є питання взаємодії національної інформаційної системи у науково-технічній сфері з міжнародними системами та організаціями.

Сьогодні відповідно до чинного законодавства України УкрІНТЕІ виконує функції з організації міжнародного співробітництва у сфері науково-технічної інформації, а саме:

– представника України в Міжнародному центрі наукової і технічної інформації — МЦНТІ (постанови Кабінету Міністрів України від 18.06.93 р. № 460 [15] та від 07.10.99 р. № 1852 [16]);

– Національного виділеного центру ІНФОТЕРРА в Україні — Програма ЮНЕП (постанова Ради Міністрів УРСР від 23.03.84 р. № 140 [17]);

– Національного інформаційного центру з міждержавного обміну науково-технічною інформацією (постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.93 р. № 138 [18]);

– Національного виділеного центру в міжнародній інформаційній системі з Аграрної інформації AGRIS/CARIS FAO (доручення Кабінету Міністрів України від 04.04.95 р. № 6686/87 [19]).

В УкрІНТЕІ функціонує власний інтернет-вузол на базі потужного веб-сервера, що дозволяє максимально швидко отримувати нову інформацію в галузі науки, техніки та економіки і одночасно оперативно надавати на вітчизняний і зарубіжний ринки відомості щодо новітніх технологій, бізнес-проектів тощо, а також створено Технічний комітет стандартизації «Інформація і документація», який відповідає міжнародному комітету ISO TC 46 Information and documentation (наказ Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 10.12.2001 р. № 608 [20]) [21].

Водночас попри всі заходи, яких вживають у державі, єдиної інформаційної системи науково-технічної діяльності, яка б об'єднувала всіх суб'єктів, що володіють відповідною інформацією (бібліотеки, інформаційні ресурси тощо), та користувачів (науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади, підприємства, науковці тощо), в Україні немає. Брак такої системи особливо відчутний, коли йдеться про інформаційні ресурси щодо об'єктів інтелектуальної власності (тобто тісну співпрацю з Державною службою інтелектуальної власності України) та їх обіг у цій системі. Насамперед це стосується:

– відомостей про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених);

– офіційних публікацій (офіційний бюлетень «Промислова власність», офіційний бюлетень «Авторське право і суміжні права», описи до патентів на винаходи і корисні моделі, методичні та довідкові видання);

– електронних інформаційних ресурсів (бази даних, інформаційно-довідкові системи, патентно-інформаційні продукти на оптичних носіях інформації, перелік зарубіжних баз даних, до яких надається доступ, промислова власність у цифрах тощо);

– відомостей щодо зареєстрованих в Україні кваліфікованих зазначень походження товарів (КЗПТ) тощо [22].

Важливе значення у системі інформаційного забезпечення науково-технічної діяльності має реалізація можливості громадян та організацій отримувати за запитом потрібну їм інформацію у цій сфері, звертатися до державних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з пропозиціями щодо поліпшення її організації або з відповідними скаргами на порушення їхніх прав.

Сьогодні згідно зі ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» [23] громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес, визначено Законом України «Про доступ до публічної інформації» [24], згідно з яким публічна інформація — це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, отримана або створена у процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим законодавчим актом.

Інформація щодо науково-технічної діяльності є публічною інформацією (крім окремих випадків на кшталт інформації, що належить до державної чи комерційної таємниці), адже наукові досягнення мають бути доступними широкому загалу та науковцям і впроваджуватися у суспільне життя та господарську діяльність. Однак бувають певні винятки. Так, розробки у сфері оборони чи забезпечення безпеки держави можуть належати до державної таємниці, а інформація з наукових розробок, яку використовують у господарській (підприємницькій) діяльності, може стати комерційною таємницею.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» [25] державна таємниця — це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою. Віднесення інформації до державної таємниці здійснюється шляхом прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності. Інформацію, яку віднесено до державної таємниці, поміщують до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, який публікують у встановленому порядку.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до законодавства не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Згідно зі

ст. 420 Цивільного кодексу України [26] комерційна таємниця є одним із об'єктів інтелектуальної власності, а отже, майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором [27, с. 3].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» [28] встановлено перелік відомостей, які не можуть бути ніким зараховані до комерційної таємниці:

- установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- відомості про чисельність і склад працівників, їхню заробітну плату в цілому та за професіями і посадами, а також наявність вільних робочих місць;
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів;
- інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;
- документи про платоспроможність;
- відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;
- відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Як об'єкт адміністративних правопорушень законодавства про комерційну таємницю П.Є. Матвієнко виокремлює економічні відносини, побудовані на принципах здійснення економічної діяльності, під якими розуміють основні ідеї та положення, що напрацьовані практикою суспільно-економічного життя і є основою будь-якої економічної діяльності. Під безпосереднім об'єктом досліджуваної категорії правопорушень він пропонує розуміти суспільні відносини у сфері захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції. Предметом адміністративних правопорушень законодавства про комерційну таємницю, на його думку, є інформація, що становить комерційну таємницю, у будь-якому вигляді, незалежно від форми зберігання, обробки та передачі, а також виду носіїв, на яких її зафіксовано [29, с. 10—11].

Умовно виокремлюють два види охорони інформації, яку використовують у підприємницькій діяльності, тобто два види інформаційної безпеки: пасивну та активну [30, с. 134].

Пасивна охорона інформації характеризується тим, що її власник надає їй режиму відкритості та доступності для всіх зацікавлених осіб за умови, що ці особи не можуть використовувати її в комерційних цілях. Тобто саме власникові належить виключне право дозволяти будь-кому використовувати цю інформацію. Таку охорону інформації встановлюють патентне та авторське право. Захист інтересів власника інформації у випадку її несанкціонованого використання реалізується в судовому порядку на підставі законодавства України. Прикладів інформаційних об'єктів, на які їхні власники поширюють пасивну охорону, доволі багато: винаходи,

корисні моделі, промислові зразки (дизайн), товарні знаки, фірмові найменування, музичні, драматичні, аудіовізуальні, літературні, письмові здобутки різного характеру, комп'ютерні програми, лекції тощо [30, с. 134].

До інформаційних об'єктів пасивної охорони належить і будь-яка науково-технічна інформація, що стосується науково-технічної діяльності та науково-технічної продукції, якщо власник вжив відповідних заходів згідно із чинним законодавством щодо її правового забезпечення (охорони та захисту).

Активна охорона інформації (що більше підходить для охорони комерційної таємниці від несанкціонованого власником використання) пов'язана зі встановленням власником певного режиму доступу до неї (обмеження доступу до інформації вузьким колом фахівців із числа персоналу, організація режимних зон на підприємстві, використання носіїв інформації, що унеможливають несанкціоноване копіювання, тощо). Прикладом інформації, що може підпадати під активну охорону та становити комерційну таємницю, можуть бути відомості на кшталт «ноу-хау», тобто відомості технічного характеру: режими, методики, технологічні карти тощо, результати різних досліджень, методи управління, а також інформаційні об'єкти, що мають настільки велику комерційну цінність, що власник з міркувань доцільності або безпеки надає їм режиму обмеження доступу [30, с. 134]. Це та інформація з науково-технічної діяльності, яка зазвичай не охороняється згідно із чинним законодавством як об'єкт інтелектуальної власності, проте є більш вразливою до правопорушень і у разі її розповсюдження власник матиме певні збитки, як правило, економічні.

На думку Т.В. Васильченко, комерційну таємницю та секрет виробництва («ноу-хау») розрізняють за підставами виникнення права на них, а також за характером інформації та її змістом (обсягом). Право на комерційну таємницю забезпечує власникові інформації юридичну можливість засекречувати її, користуватися нею у власних комерційних цілях і вимагати, щоб треті особи втримувалися від використання незаконних методів одержання цієї інформації, а також захищати своє право на комерційну таємницю у випадку його порушення [31, с. 8].

Секрет виробництва («ноу-хау») повністю не поглинається комерційною таємницею, бо його потенційна цінність не пов'язана з певним бізнесом, хоча є одним із важливих компонентів у структурі поняття комерційної таємниці [31, с. 7]. Підтримуючи цю думку, слід додати, що секрет виробництва у своїй структурі може містити як об'єкти інтелектуальної власності, що охороняються згідно із чинним законодавством, так і інформацію щодо організації та методів виробництва, технологічних процесів тощо.

Усі види інформації, які можуть вважатися комерційною таємницею, умовно можна поділити на дві групи: технічну інформацію та комерційну інформацію.

До технічної інформації, як правило, належать:

– щодо відомостей наукового характеру:

результати наукових досліджень (незапатентовані товарні знаки, відкриття, винаходи, науково-технічні розробки, ідеї, окремі формули);

нові технічні проекти або нові методи організації праці та виробництва;

програмне забезпечення, бази даних та інші комп'ютерні програми, створені підприємством;

– щодо відомостей технологічного характеру:

конструкторська документація, креслення, схеми, записи;
описи технологічних іспитів;
«ноу-хау», промислові зразки;

точні знання конструкційних характеристик виробів та оптимальних параметрів розроблених технологічних процесів (розміри, обсяги, конфігурація, процентний зміст компонентів, температура, тиск, час тощо);

відомості про матеріали, з яких виготовлені окремі деталі, умови експериментів, обладнання та устаткування, на якому їх проводили, тощо;

окремі нові або унікальні вимірювальні комплекси, прилади, верстати та устаткування, що використовують на підприємстві [32].

При цьому об'єкти інтелектуальної власності, щодо яких отримано патенти або авторські свідоцтва, як слушно зазначає О.В. Рогач, до складу комерційної таємниці зараховувати немає сенсу, оскільки такі об'єкти охороняються відповідним законодавством (зокрема Законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [33], «Про авторське право і суміжні права» [34], «Про охорону прав на промислові зразки» [35], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [36]) [32]. Варто лише зауважити, що захищені об'єкти інтелектуальної власності можуть або належати до способів виробництва, які є комерційною таємницею, або самі бути (інформація про них) комерційною таємницею у випадку неотримання охоронних документів.

До комерційної інформації належать:

- відомості про укладені або заплановані контракти;
- дані про постачальників і клієнтів;
- огляди ринку, маркетингові дослідження;
- інформація про конфіденційні переговори;
- калькуляція витрат виробництва підприємства, структури цін, рівень прибутку;
- плани розвитку підприємства тощо [32].

Основні положення щодо захисту комерційної таємниці закріплено у ст. 231, 232, 361—363 Кримінального кодексу України [37], ст. 164³ Кодексу України про адміністративні правопорушення [38], ст. 420, 505—508, 107⁶ Цивільного кодексу України [3], ст. 154—162 Господарського кодексу України [39], ст. 147 Кодексу законів про працю України [40], Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [41]), Законі України «Про банки і банківську діяльність» [42], Законі України «Про інформацію» [43] та у спеціальних законодавчих актах [44].

Крім того, до нормативних документів, що регламентують сферу комерційної таємниці, слід віднести також ст. 251 і 252 Господарського кодексу України [39], Закон України «Про науково-технічну інформацію» [45], Закон України «Про захист економічної конкуренції» [46], постанову Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» [28].

На відміну від правових засобів захисту комерційної таємниці, вибір засобів технічного захисту належить до компетенції компаній. Станом на 2013 рік в Україні не затверджено жодного державного стандарту щодо захисту інформації. Проект одного із таких національних стандартів — ISO/IEC 27001:2005 «Інформаційні технології. Методи захисту. Системи управління інформаційною безпекою. Вимоги» [47] свого часу впроваджувався Державною службою із захисту персональних даних і регулював питання захисту даних під час їх передачі господарюючими суб'єк-

тами. Проте у зв'язку з ліквідацією цього органу доля стандарту залишилася невикористаною [48, с. 8]. Водночас введення державних стандартів у сфері інформації (її використання, охорони, захисту тощо) створить систему адміністративно-правового регулювання цієї сфери, а також саморегулювання, що сприятиме нормуванню суспільних відносин в інформаційній сфері.

Суб'єктами адміністративних правопорушень стосовно комерційної таємниці (неправомірного збирання, розголошення та використання такої інформації), за визначенням П.Є. Матвієнко, є посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, а також громадяни, зареєстровані як підприємці, та громадяни, які не є підприємцями і які вчинили винні діяння в інтересах третіх осіб [29, с. 12—13].

Як видно, класифікація суб'єктів адміністративних правопорушень щодо комерційної таємниці повністю збігається з класифікацією суб'єктів інформаційного забезпечення науково-технічної діяльності, наведеною вище, з тією лише різницею, що суб'єктами адміністративних правопорушень є фізичні особи органів виконавчої влади, установ та підприємств, а також громадяни.

Підсумовуючи зазначене, слід ще раз наголосити на тому, що інформація є основними елементом як науково-технічної діяльності, так і системи управління якістю.

Зрозуміло, що жодна із функцій управління не забезпечить підтримки заданих параметрів системи без налагоджених і постійних потоків інформації. Розуміння управлінцями природи інформації, її вміле застосування в практичній діяльності на сьогодні є проблемою як теоретичного, так і практичного характеру [30, с. 6].

Інформація в адміністративно-правових відносинах — це результат аналітично-системної, координаційної обробки даних, яка виступає у вигляді документа або публічно оголошених відомостей про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі й використовуються в управлінській діяльності (управлінському процесі, управлінських відносинах) [2, с. 16]. Тобто інформацію в адміністративно-правових відносинах не лише використовують у таких управлінських системах, як система управління якістю — вона є її елементом. Мало того, інформація впливає на запровадження, побудову та функціонування системи управління якістю, що функціонує виключно на основі впливу інформації на всі процеси, які забезпечують підтримання цієї системи, та процеси, які забезпечують створення науково-технічної продукції. Будь-які доповнення та зміни в документацію системи управління якістю вносяться лише на основі аналізу відповідної інформації, яка підтверджує потребу у проведенні таких змін.

Зокрема, С.І. Лопатін у своєму дослідженні встановлює функції інформації, що визначають зміст адміністративно-правових відносин, реалізація яких дозволяє нормалізувати інформаційне забезпечення адміністративно-правових відносин, приймати зважені та об'єктивні управлінські рішення, що гарантують законність і правопорядок у нашій державі [2, с. 9]. Як свідчить аналіз, ці функції цілком відповідають функціонуванню системи управління якістю у науково-технічній діяльності та державним стандартам ДСТУ ISO 9000-2001 [49], ДСТУ ISO 9001-2001 [50] та ДСТУ ISO 9004-2001 [51], на базі яких побудовано зазначену систему, а саме:

- належне забезпечення працівників своєчасною та достовірною інформацією;
- створення сприятливих умов для прийняття адекватних і розумних рішень, які спираються на всебічний, повний, об'єктивний аналіз інформації у поєднанні з

набутим досвідом та інтуїцією працівників;

– перетворення інформації з кількості на якість, що сприяє її швидкому осмисленню.

Реалізація цих функцій забезпечує повноцінне функціонування системи управління якістю, її постійне удосконалення та пристосування до умов, які постійно змінюються.

Загалом адміністративно-правові відносини у сфері інформаційного забезпечення науково-технічної діяльності (в тому числі щодо функціонування системи управління якістю у науково-технічній сфері) — це суспільні відносини, які виникають в інформаційній сфері та сфері науково-технічної інформації з приводу реалізації прав на інформацію та забезпечення інформаційних процесів у межах здійснення державних владних повноважень і регулюються нормами адміністративного права.

Основним об'єктом адміністративних правовідносин у сфері інформаційного забезпечення науково-технічної діяльності є право суб'єктів цієї діяльності на інформацію та науково-технічну інформацію, яка перебуває у суспільному обігу і з приводу якої у суб'єктів науково-технічної діяльності виникають суспільні відносини, що потребують адміністративно-правового забезпечення.

На закінчення слід додати, що розгляд питання інформаційного забезпечення науково-технічних досліджень і розробок як одного із основних елементів системи управління якістю, що є складовою адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технічної діяльності, не є завершеним і потребує подальшого цільового дослідження.

Список використаної літератури

1. *Линник Г.М.* Адміністративно-правове регулювання інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Г.М. Линник. — К., 2010. — 26 с.

2. *Лопатін С.І.* Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення права громадян на інформацію : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.І. Лопатін. — К., 2010. — 22 с.

3. *Логінов О.В.* Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.В. Логінов. — К., 2005. — 22 с.

4. *Основи інформаційного права України* : навч. посіб. / [Цимбалюк В.С., Гавловський В.Д., Гриценко В.В. та ін.] ; за ред. Швеця М.Я., Калюжного Р.А., Мельника П.В. — К. : Знання, 2004. — 274 с.

5. *Копылов В.А.* Информационное право : учеб. [Электронный ресурс] / В.А. Копылов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юристъ, 2002. — 512 с. — Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/71283>.

6. *Марущак А.І.* Інформаційне право. Доступ до інформації : навч. посіб. / А.І. Марущак. — К. : КНТ, 2007. — 532 с.

7. *Бухтатий О.Є.* Взаємовідносини органів державної влади та засобів масової інформації в умовах демократичного державотворення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. з держ. управ. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / О.Є. Бухтатий. — Харків, 2010. — 16 с.

8. *Гаман Т.В.* Вдосконалення організаційно-правового механізму інформаційної діяльності місцевих державних адміністрацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

з держ. управ. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Т.В. Гаман. — Львів, 2006. — 23 с.

9. Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР «Про бібліотеки і бібліотечну справу» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1995. — № 7. — Ст. 45.

10. Закон України від 14.09.2006 № 143-V «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2006. — № 45. — Ст. 434.

11. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.10.2006 № 699 «Щодо науково-методичного, експертного та інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації положень Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»».

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1084 «Про затвердження Порядку формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних експериментальних) розробок за рахунок коштів державного бюджету».

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.1992 № 162 «Про державну реєстрацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій».

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.1994 № 155 «Про державний облік засекречених науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок і дисертацій».

15. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.1993 № 460 «Про вступ України в члени Міжнародного центру наукової та технічної інформації».

16. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.1999 № 1852 «Про постійного представника Уряду України у Міжнародному центрі наукової та технічної інформації».

17. Постанова Ради Міністрів УРСР від 23.03.1984 № 140 «Про участь Української РСР в Міжнародній довідковій системі джерел інформації з питань навколишнього середовища».

18. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 № 138 «Про заходи щодо виконання Угоди про міждержавний обмін науково-технічною інформацією».

19. Доручення Кабінету Міністрів України від 04.04.1995 № 6686/87.

20. Наказ Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 10.12.2001 № 608 «Про створення Технічного комітету стандартизації «Інформація і документація»».

21. Сайт Українського інституту науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.uinpei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=7.

22. Сайт Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://sips.gov.ua/ua/info_resurses.html.

23. Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР «Про звернення громадян» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. - № 47. — Ст. 256.

24. Закон України від 13.09.2011 № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2011. — № 32. — Ст. 314.

25. Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII «Про державну таємницю» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 16. — Ст. 93.

26. Цивільний кодекс України : станом на 14 трав. 2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

27. Захист комерційної таємниці за цивільним законодавством України : матер. заоч. семінар-тренінгу [Електронний ресурс]. — Дніпропетровськ, 2013. — 12 с. — Режим доступу : www.obljust.dp.ua/11zst2013.doc.

28. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці».

29. Матвієнко П.Є. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / П.Є. Матвієнко. — К., 2010. — 24 с.

30. Трагнюк О.Я. Порівняльне патентне право і захист комерційної таємниці : навч.-метод. посіб. / О.Я. Трагнюк. — К. : Міленіум, 2010. — 214 с.

31. *Васильченко Т.В.* Господарсько-правове регулювання охорони комерційної таємниці в умовах інноваційної економіки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / Т.В. Васильченко. — К., 2011. — 18 с.
32. *Рогач О.В.* Захист комерційної таємниці як важлива частина взаємодії з підрозділом безпеки [Електронний ресурс] / О.В. Рогач // Сайт Харківської обласної громадської організації «Спілка аналітиків і професіоналів конкурентної розвідки». — 2014. — Режим доступу : <http://scip.org.ua>.
33. Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 7. — Ст. 32.
34. Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII «Про авторське право і суміжні права» // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13. — Ст. 64.
35. Закон України від 15.12.1993 «Про охорону прав на промислові зразки» // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 7. — Ст. 34.
36. Закон України від 15.12.1993 «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 7. — Ст. 36.
37. *Кримінальний кодекс України* : станом на 09 квіт. 2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
38. *Кодекс України про адміністративні правопорушення* : станом на 12 лют. 2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0005.html.
39. *Господарський кодекс України* : станом на 12 лют. 2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
40. *Кодекс законів про працю України* : станом на 12 лют. 2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
41. Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР «Про захист від недобросовісної конкуренції» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1996. — № 36. — Ст. 164.
42. Закон України від 07.12.2000 № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 5 - 6. — Ст. 30.
43. Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1992. — № 48. — Ст. 650.
44. *Берлач А.І.* Правові засади захисту комерційної таємниці в Україні / А.І. Бердач // Юридичний вісник. — 2009. — № 3 (12). — С. 37—41.
45. Закон України від 25.06.1993 № 3322-XII «Про науково-технічну інформацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1993. — № 33. — Ст. 345.
46. Закон України від 11.01.2001 № 2210-III «Про захист економічної конкуренції» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 12. — Ст. 64.
47. *Інформаційні технології. Методи захисту. Системи управління інформаційною безпекою. Вимоги* : ДСТУ СУІБ 1.0/ISO/IEC 27001:2010 (проект). — К., 2010. — 41 с.
48. *Юридичні аспекти захисту комерційної таємниці* : метод. реком. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : — http://www.tomakovka-just.at.ua/.../juridichni_aspekti_zak.
49. *Системи управління якістю. Основні положення та словник* : ДСТУ ISO 9000-2001. — [Чинний від 2001-10-01]. — К. : Держстандарт України, 2001. — 33.
50. *Системи управління якістю. Вимоги* : ДСТУ ISO 9001-2001. — [Чинний від 2001-10-01]. — К. : Держстандарт України, 2001. — 25.
51. *Системи управління якістю. Наставови щодо поліпшення діяльності* : ДСТУ ISO 9004-2001. — [Чинний від 2001-10-01]. — К. : Держстандарт України, 2001. — 61.